

کاربرد اصول بین‌المللی اخلاق حرفه‌ای روزنامه‌نگاری در اخبار صداوسیما

اکبر نصراللهی^۱، محدثه زین‌العابدینی^۲

تاریخ دریافت: ۹۶/۱۲/۷، تاریخ تایید: ۹۷/۶/۱۲

چکیده

با هدف شناخت میزان و چگونگی استفاده از اصول بین‌المللی اخلاق حرفه‌ای روزنامه‌نگاری در بخش‌های خبری ۲۰ شبکه خبر و ۲۰:۳۰ شبکه دوم سیما، ۴ اصل کلی انصاف و بی‌طرفی، به حداقل رساندن آسیب‌ها، استقلال، دقت و عینیت به‌وسیله ۴۶ کد اخلاقی استخراج شده از ۳۰ کشور جهان، به روش‌های اسنادی و تحلیل محتوا بررسی شده و با استفاده از نظریه دروازه‌بانی خبر تحلیل شدند. نتایج تحقیق نشان داده است اصل به حداقل رساندن آسیب‌ها با میانگین ۲/۸۷ بالاترین و اصل استقلال با میانگین ۲ پایین‌ترین میزان رعایت را به خود اختصاص داده‌اند. یافته‌های تحقیق همچنین نشان می‌دهد اصل به حداقل رساندن آسیب‌ها در ۶۹/۹ درصد اخبار بین ۵۰ تا ۷۰ درصد رعایت شده که به نسبت سایر اصول اخلاق حرفه‌ای، بیشتر رعایت شده است. اصل استقلال در ۱۰۰ درصد اخبار بین ۳۰ تا ۵۰ درصد و اصل دقت و عینیت در ۶۷/۶ درصد اخبار بین ۳۰ تا ۵۰ درصد رعایت شده است. انصاف و بی‌طرفی نیز در ۵۷/۹ درصد از اخبار بین ۳۰ تا ۵۰ درصد رعایت شده است. کلمات کلیدی: اخلاق حرفه‌ای روزنامه‌نگاری، کدهای بین‌المللی اخلاقی، پوشش خبری، خبر ۲۰:۳۰، شبکه خبر

^۱ استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی؛ akbar.nasrollahi@gmail.com

^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد علوم ارتباطات اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال
mohadesseh.zeinalabedini@gmail.com

تحولات فناوریانه، جهانی شدن و تغییر در آرایش رسانه‌ای و دسترسی‌های مخاطبان به انواع رسانه‌ها و همچنین مشارکت آن‌ها در تولید و انتشار اخبار، انحصار خبرگزاری‌ها و رادیو و تلویزیون و مطبوعات را در تولید و انتشار اخبار از بین برده و یا کمرنگ کرده است. تعدد و کثرت رسانه‌ها و بروز پدیده ارتباط جمعی شخصی و ارائه اطلاعات ضروری به وسیله وسایل ارتباطی جدید، بدون تمایز اجتماعی یا فاصله جغرافیایی همچنین موجب شده است مرزهای بین رسانه‌های اصلی و رسمی با رسانه‌های غیررسمی کمرنگ شود. با وجود این، اخلاق حرفه‌ای روزنامه‌نگاری با تأکید بر جنبه‌های کلیدی همچون صداقت، انصاف، بی‌طرفی، دقت، مسئولیت‌پذیری و دیگر شاخص‌های اخلاقی می‌تواند وجه تمایز اطلاعات ارائه شده از طریق انواع کانال‌ها و شبکه‌های اجتماعی با یک رسانه خبری حرفه‌ای باشد.

بدیهی است رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای در رسانه‌ها مستلزم تدوین و تنظیم دقیق مبانی تئوریک و نظری، ارائه تعریف واحد و ابهام‌زدایی، تأمین زیرساخت‌های حرفه‌ای رسانه و در نهایت اجرای صحیح آن است. حل مشکلات تئوریک و نظری و برطرف نمودن ضعف‌های موجود در ارائه تعاریف واحد درباره اخلاق حرفه‌ای روزنامه‌نگاری اولین گام جهت پیاده‌سازی آن در رسانه‌ی خبری است. همچنین پایبندی به اصول اخلاق حرفه‌ای از منظر رقابت با سایر رسانه‌ها نیز در خور توجه است. در فضای رقابتی موجود بین رسانه‌ها، چنانچه رسانه‌ای به این ملاحظات پایبند نباشد یا به آن بی‌توجهی کند، دیر یا زود عرصه رسانه و مخاطبان خود را به رقیبان واگذار خواهد کرد. با توجه به موارد مذکور، مطالعه یک رسانه یا شبکه خبری به لحاظ رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای و دستیابی به جمع‌بندی در خصوص میزان اخلاق‌مداری آن شبکه در پوشش اخبار، جهت روشن شدن نقاط قوت و ضعف، استفاده و بهره‌برداری خبرنگاران و بهبود آن رسانه در حوزه خبر ضروری به نظر می‌رسد.

این پژوهش سعی داشته از طریق استخراج نقاط مشترک شاخص‌های اخلاق حرفه‌ای مورد تأیید کشورهای مختلف و سازمان‌های جهانی مرتبط، به الگویی نظری و حرفه‌ای برای سنجش میزان و چگونگی رعایت اخلاق در پوشش خبری دست یابد.

اهداف و سؤالات تحقیق

هدف اصلی تحقیق استخراج شاخص‌های بین‌المللی اخلاق حرفه‌ای روزنامه‌نگاری از اسناد معتبر و شناخت میزان و چگونگی انطباق بخش‌های خبری ساعت ۲۰ از شبکه خبر و بخش خبری ۲۰:۳۰ از شبکه دو سیما با این شاخص‌ها است.

سؤالات تحقیق متناسب با اهداف آن عبارتند از:

۱. شاخص‌های بین‌المللی اخلاق حرفه‌ای روزنامه‌نگاری کدامند؟
۲. شاخص‌های بین‌المللی اخلاق حرفه‌ای روزنامه‌نگاری^۱ در اخبار ۲۰ شبکه خبر و ۲۰:۳۰ شبکه دو سیما به چه میزان و چگونه رعایت می‌شوند؟
۳. بین هر یک از مقوله‌های مورد بررسی (موضوعات مختلف خبری، محل وقوع خبر، بخش‌های خبری) و میزان رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای چه تفاوت‌هایی وجود دارد؟

ادبیات و چارچوب نظری

در روزنامه‌نگاری نیز مثل سایر حرفه‌ها کدهای اخلاقی مشخصی وجود دارد؛ جامعه روزنامه‌نگاران حرفه‌ای بر این باور است که عملکرد یک روزنامه‌نگار باید اخلاقی و بی‌عیب و نقص باشد و بدین منظور چهار اصل انصاف و بی‌طرفی، به حداقل رساندن آسیب‌ها، استقلال، دقت و عینیت را به‌عنوان پایه و اساس روزنامه‌نگاری اخلاقی اعلام نموده است که به‌وسیله کدها و شاخص‌های اخلاقی شرح داده شده‌اند. (فدراسیون بین‌المللی روزنامه‌نگاران (IFJ)

در این تحقیق معیار سنجش میزان و چگونگی رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای روزنامه‌نگاری در بخش‌های خبری مورد بررسی، کدهای اخلاقی استخراج‌شده از ۳۰ کشور جهان است؛ در استخراج این کدها سعی بر این بوده که کشورها از تمام نواحی جغرافیایی جهان، از قاره‌های مختلف، با شرایط حکومتی و مذهبی گوناگون انتخاب شوند. همچنین کدهای اخلاقی از معتبرترین نهاد نظارتی یا سازمان یا فدراسیون رسمی روزنامه‌نگاری آن کشور استخراج شده است (جدول شماره ۷، بخش ضمایم).

^۱ میزان رعایت چهار اصل انصاف و بی‌طرفی، به حداقل رساندن آسیب‌ها، استقلال، دقت و عینیت به صورت جداگانه در اخبار دو بخش خبری سنجیده شده و سپس از جمع بندی آنها میزان رعایت اخلاق حرفه‌ای روزنامه نگاری محاسبه شده است.

پس از مطالعه، ترجمه و بررسی متن مقررات یا میثاق‌نامه‌های اخلاق حرفه‌ای مصوب این کشورها ۱۰۱ کد استخراج شد که در بررسی نهایی کدهایی که در بیشتر از ۶ کشور تکرار شده بودند، ملاک سنجش قرار گرفتند که ۴۶ کد را شامل می‌شوند. کدهای نهایی و کشورهای متعهد به آن‌ها، به تفکیک چهار اصل اساسی اخلاق حرفه‌ای در جدول زیر (جدول شماره ۱) خلاصه شده‌اند.

جدول شماره ۱- کدهای اخلاق حرفه‌ای روزنامه‌نگاری استخراج شده از ۳۰ کشور جهان

ردیف	کدهای اخلاقی	کشورهای متعهد
انصاف و بی‌طرفی		
۱	عدالت	آرژانتین. کانادا. برزیل. کنیا. نروژ. کره جنوبی. آمریکا. بریتانیا
۲	انعکاس نظرات همه طرفین اختلاف	آرژانتین. استرالیا. کانادا. برزیل. استونی. فرانسه. اسلوونی. جامائیکا. ژاپن. قرقیزستان. کنیا. مکزیک. اوکراین. آمریکا
۳	عدم کاربرد عبارات تحقیر و توهین‌آمیز	آرژانتین. دانمارک. فرانسه. مجارستان. مالزی. مکزیک. نیجریه. روسیه. تونس. ترکیه. امارات متحده عربی
۴	تفسیر صادقانه و بی‌طرفانه	استرالیا. کانادا. مجارستان. جامائیکا. ژاپن. کنیا. مالزی. مکزیک. نیوزلند. نیجریه. کره جنوبی. ترکیه. امارات. آمریکا
۵	احترام به تنوع عقاید	بلژیک. برزیل. آلمان. مجارستان. اسلوونی. نروژ. ترکیه. آمریکا
۶	پرهیز از هرگونه تبعیض	کانادا. برزیل. آلمان. مجارستان. اسلوونی. جامائیکا. قرقیزستان. کنیا. نیوزلند. نیجریه. پ. کره جنوبی. امارات. اوکراین. بریتانیا
۷	پرهیز از هرگونه تعصب	کانادا. برزیل. آلمان. اسلوونی. جامائیکا. ژاپن. کنیا. کره جنوبی. تونس. مکزیک
۸	تضاد منافع خبرنگار	کانادا. برزیل. دانمارک. استونی. فرانسه. آلمان. مجارستان. اسلوونی. جامائیکا. قرقیزستان. مکزیک. نیوزلند. نروژ. لهستان. کره جنوبی. تونس. امارات. آمریکا
۹	دفاع از حقوق بشر	برزیل. مجارستان. ژاپن. مکزیک. نیجریه. امارات
۱۰	حق پاسخگویی	برزیل. دانمارک. استونی. فرانسه. جامائیکا. ژاپن. کنیا. مکزیک. نیجریه. نروژ. آمریکا
۱۱	پرهیز از پیش‌داوری	آلمان. مجارستان. نروژ. امارات. اوکراین. آمریکا
۱۲	انتقادپذیری	مجارستان. ژاپن. مکزیک. نروژ. کره جنوبی. تونس
به حداقل رساندن آسیب‌ها		
۱	معرفی و قابل‌شناسایی بودن	آرژانتین. کانادا. آلمان. مجارستان. مکزیک. تونس. امارات. متحده عربی

ردیف	کدهای اخلاقی	کشورهای متعهد
	روزنامه‌نگار	
۲	ارزش معنوی آثار و پرهیز از سرقت ادبی	آرژانتین، استرالیا، کانادا، دانمارک، فرانسه، مجارستان، اندونزی، اسلونی، قرقیزستان، کنیا، مالزی، نیوزلند، نیجریه، لهستان، روسیه، تونس، ترکیه، امارات، اوکراین، آمریکا، بریتانیا
۳	احترام به حریم خصوصی افراد	آرژانتین، استرالیا، بلژیک، کانادا، برزیل، دانمارک، استونی، فرانسه، آلمان، مجارستان، اندونزی، اسلونی، جامائیکا، کنیا، مکزیک، نیجریه، نروژ، لهستان، ترکیه، امارات، اوکراین، آمریکا، بریتانیا
۴	اعتراف به خطا	آرژانتین، استرالیا، بلژیک، کانادا، دانمارک، استونی، آلمان، اسلونی، جامائیکا، ژاپن، قرقیزستان، کنیا، مکزیک، روسیه، ترکیه، آمریکا
۵	اصلاح خطا	آرژانتین، بلژیک، کانادا، دانمارک، استونی، آلمان، اسلونی، جامائیکا، ژاپن، قرقیزستان، کنیا، مالزی، مکزیک، نیوزلند، نیجریه، نروژ، لهستان، روسیه، ترکیه، امارات، اوکراین، آمریکا، بریتانیا
۶	عذرخواهی از خطا	آرژانتین، بلژیک، کانادا، دانمارک، استونی، آلمان، جامائیکا، ژاپن، قرقیزستان، کنیا
۷	عدم کاربرد واژه محکوم قبل از محاکمه	آرژانتین، کانادا، برزیل، آلمان، اسلونی، قرقیزستان، نروژ، روسیه، کره جنوبی، ترکیه، امارات، اوکراین، آمریکا
۸	احتیاط در افشای نام افراد	آرژانتین، استونی، آلمان، اسلونی، جامائیکا، کنیا، نیجریه، نروژ، روسیه، کره جنوبی
۹	جلوگیری از شناسایی نزدیکان متهمان	آرژانتین، استونی، آلمان، اسلونی، جامائیکا، کنیا، نیجریه، نروژ، روسیه، کره جنوبی
۱۰	عدم افشای هویت قربانیان تجاوز و خشونت	آرژانتین، بلژیک، کانادا، دانمارک، استونی، آلمان، جامائیکا، کنیا، نیجریه، نروژ، کره جنوبی، اوکراین، آمریکا
۱۱	عدم افشای نام مجرمین زیر ۱۸ سال	استرالیا، آلمان، اندونزی، جامائیکا، کنیا، نیجریه، کره جنوبی
۱۲	آسایش قربانیان حوادث تلخ و درک رنج آن‌ها	استرالیا، بلژیک، کانادا، دانمارک، استونی، آلمان، اسلونی، جامائیکا، قرقیزستان، کنیا، مکزیک، نیوزلند، نیجریه، نروژ، روسیه، آمریکا
۱۳	احترام به حقوق دیگران	استرالیا، بلژیک، کانادا، دانمارک، استونی، فرانسه، آلمان، مجارستان، اندونزی، کنیا، مالزی، مکزیک، نیجریه، نروژ، لهستان، روسیه، کره جنوبی، ترکیه، امارات، آمریکا
۱۴	احترام به اسرار منبع	آرژانتین، استرالیا، بلژیک، کانادا، استونی، فرانسه، آلمان، اندونزی، جامائیکا، قرقیزستان، کنیا، مالزی، نیجریه، نروژ، تونس، ترکیه، امارات،

ردیف	کدهای اخلاقی	کشورهای متعهد
		بریتانیا
۱۵	عدم برجسته‌سازی خشونت و تروریسم	بلژیک، آلمان، جامائیکا، کنیا، ترکیه، امارات
۱۶	دقت در مصاحبه با کودکان و افراد ناآگاه	بلژیک، دانمارک، استونی، آلمان، اسلونی، جامائیکا، قرقیزستان، کنیا، نروژ، روسیه، امارات، اوکراین، امریکا، بریتانیا
۱۷	عدم پذیرش موارد خلاف وجدان، اعتقادات و عرف	دانمارک، آلمان، اسلونی، کنیا، مکزیک، نیجریه، لهستان، کره جنوبی، امارات
۱۸	حفظ کرامت حرفه‌ای خبرنگار	فرانسه، آلمان، مجارستان، اسلونی، نیوزلند، کره جنوبی، تونس، ترکیه
استقلال		
۱	آزادی روزنامه‌نگار و اطلاعات	آرژانتین، کانادا، اسلونی، جامائیکا، کنیا، نروژ، آمریکا
۲	استقلال و عدم وابستگی به هیچ قدرتی	آرژانتین، استونی، فرانسه، آلمان، مجارستان، اسلونی، جامائیکا، قرقیزستان، کنیا، مالزی، مکزیک، نیجریه، روسیه، تونس، امارات، اوکراین، امریکا
۳	به دست آوردن اطلاعات از روش قانونی	آرژانتین، استرالیا، کانادا، دانمارک، استونی، فرانسه، آلمان، مجارستان، اندونزی، اسلونی، جامائیکا، قرقیزستان، کنیا، مالزی، مکزیک، نیوزلند، نیجریه، نروژ، روسیه، امارات، اوکراین، امریکا، بریتانیا
۴	عدم پذیرش رشوه، پول و هدیه	آرژانتین، استرالیا، بلژیک، کانادا، برزیل، دانمارک، ژاپن، مالزی، مکزیک، نروژ، لهستان، کره جنوبی، ترکیه، امارات، اوکراین، امریکا
۵	شفاف‌سازی پرداخت‌ها برای به دست آوردن اطلاعات	آرژانتین، استرالیا، بلژیک، کانادا، برزیل، دانمارک، استونی، فرانسه، مجارستان، اسلونی، ژاپن، قرقیزستان، مالزی، مکزیک، نیجریه، نروژ، لهستان، کره جنوبی، تونس، ترکیه، امارات، اوکراین، آمریکا، بریتانیا
دقت و عینیت		
۱	عدم وجود سانسور	آرژانتین، برزیل، قرقیزستان، لهستان، روسیه، ترکیه، امارات
۲	عدم وجود تحریف	آرژانتین، استونی، فرانسه، آلمان، قرقیزستان، مکزیک، نیوزلند، لهستان، روسیه، کره جنوبی، تونس، امارات، اوکراین، امریکا
۳	صحت و سنجش حقایق	آرژانتین، بلژیک، برزیل، دانمارک، استونی، آلمان، مجارستان، اسلونی، جامائیکا، قرقیزستان، مکزیک، نیجریه، نروژ، کره جنوبی، تونس، ترکیه، امارات، امریکا، بریتانیا
۴	عدم دست‌کاری عکس و صدا	آرژانتین، استرالیا، کانادا، استونی، اسلونی، جامائیکا، مکزیک، نروژ، امارات، اوکراین، بریتانیا
۵	منبع موثق و مطمئن و دقیق	آرژانتین، بلژیک، کانادا، برزیل، استونی، فرانسه، مکزیک، نروژ، روسیه،

ردیف	کدهای اخلاقی	کشورهای متعهد
		امارات، اوکراین، بریتانیا
۶	بررسی تمام ابعاد و مواضع	آرژانتین، کانادا، برزیل، استونی، جامائیکا، قرقیزستان، کنیا، مکزیک، نیجریه، ترکیه، اوکراین، امریکا
۷	معرفی منبع یا شفاف سازی	آرژانتین، استرالیا، کانادا، اندونزی، اسلونی، جامائیکا، کنیا، مالزی، نروژ، روسیه، امارات، آمریکا
۸	شجاعت در افشای حقیقت	استرالیا، برزیل، مکزیک، نیوزلند، کره جنوبی، امریکا
۹	تمایز بین گزارش و نظر با حقایق	بلژیک، کانادا، دانمارک، استونی، آلمان، اسلونی، کنیا، نروژ، لهستان، امارات، اوکراین، بریتانیا
۱۰	مسئولیت در قبال نیاز مخاطب	کانادا، استونی، آلمان، اسلونی، قرقیزستان، مالزی، مکزیک، نیوزلند، نیجریه، لهستان، روسیه، کره جنوبی، تونس، ترکیه، امارات، اوکراین، امریکا
۱۱	مسئولیت در قبال انتشار اطلاعات	برزیل، استونی، فرانسه، اندونزی، نروژ، لهستان، تونس، امریکا

در پژوهش حاضر با بهره‌گیری از نظریه «دروازه‌بانی خبر»، درصدد این بودیم که مشخص شود دروازه‌بانان بخش‌های خبری مورد بررسی، کدام خبرها و با کدام کدهای اخلاقی انتشار داده‌اند. طبق این نظریه اطلاعات هم مانند کالاها، همیشه در مجراهایی قرار می‌گیرند که حاوی «منطقه دروازه» است. منطقه‌ای که در آنجا دروازه‌بان بر اساس مقررات بی‌طرفانه یا شخصی تصمیم می‌گیرد که اطلاعات یا کالاها اجازه ورود به مجرا را داشته باشد یا خیر. (نصراللهی، ۱۳۹۱، ۳۹)

همچنین در این پژوهش با توجه به نظریه بی‌طرفی به بررسی میزان و چگونگی رعایت آن به‌عنوان یکی از اصول اساسی اخلاق حرفه‌ای روزنامه‌نگاری پرداخته شده است. رعایت تعادل و جهت‌گیری نکردن و یا انصاف در تولید و انتشار پیام‌های خبری و غیر خبری، بی‌طرفی است. بی‌طرفی در تولید و انتشار اخبار یکی از معیارهای مهم سنجش روزنامه‌نگاری حرفه‌ای است. این به آن معناست که رسانه‌ها به‌ویژه رسانه‌های غیرحزبی نمی‌توانند آگاهانه و یا عامدانه یک نگاه خاص به رویدادها را برای خود برگزینند. (نصراللهی، ۱۳۹۳: ۴۰۱).

در خصوص راه‌های بی‌طرفی و تعمیم عینی‌گرایی، «گای تاکمن»^۱ به هشت راه‌حل اشاره می‌کند که عبارتند از: ۱. طرح احتمالات متناقض ۲. ارائه سندهای تکمیلی ۳. استفاده از

¹ Gaye Tachman

نقل قول ۴. طرح مهم‌ترین موضوع در ابتدای مطلب ۵. تمایز دقیق میان حقایق از نظرات و تحلیل‌ها ۶. توالی مناسب و ساختمان اطلاعات ۷. بیان عناصر شش‌گانه خبر ۸. ذکر منبع (نصراللهی، ۱۳۹۳: ۴۰۴).

همچنین عینیت در خبر یعنی شرح یک واقعه همان‌طور که اتفاق افتاده و نه آن چیزی که خبرنگاران و مدیران رسانه‌ها در اذهان خود دوست داشتند روی دهد. به عبارتی دیگر چاپ و پخش اخبار بدون سوگیری موضوعی، جمله‌ای، واژه‌ای، تصویری و چینی‌شی یعنی همان‌طور که هست و ارزش انتشار دارد (نصراللهی، ۱۳۹۵).

روش تحقیق

در پژوهش حاضر برای استخراج شاخص‌ها از روش کتابخانه‌ای و اسنادی و برای آگاهی از میزان و چگونگی استفاده از این شاخص‌ها در بخش‌های خبری مورد بررسی از روش تحلیل محتوا بهره گرفته شد.

در این پژوهش به دلیل نسبی بودن مقوله‌ها و زیرمقوله‌ها، میزان رعایت هر زیرمقوله به صورت ترتیبی لحاظ شده است. در نتیجه برای ۴ اصل اساسی یعنی «انصاف و بی‌طرفی»، «به حداقل رساندن آسیب‌ها»، «استقلال» و «دقت و عینیت»، پنج طیف به صورت: اصلاً رعایت نشده - تقریباً رعایت نشده - تا حدودی رعایت شده - تقریباً رعایت شده - کاملاً رعایت شده، تعیین شد که هر کدام ابتدا در جدول SPSS جداگانه سنجیده شده و در نهایت به جدول اصلی برای آزمون با سایر متغیرها منتقل شد. در دستورالعمل اصلی کدگذاری برای تعیین میزان رعایت اخلاق حرفه‌ای روزنامه‌نگاری با توجه به سؤالات تحقیق، به ۴ اصل اساسی اخلاق حرفه‌ای کدهایی بر اساس میزان رعایت، به ترتیب: رعایت نشده - خیلی کم رعایت شده - تا حدودی رعایت شده - رعایت شده اختصاص داده شده است. همچنین با توجه به اخبار مورد بررسی، برای اصل به حداقل رساندن آسیب‌ها، ۱۰ مورد از کدهای اخلاقی و درباره اصل استقلال ۲ مورد از کدها با موضوع اخبار نمونه بی‌ارتباط بوده یا قابل سنجش و اندازه‌گیری نبوده است که در نتیجه از سنجش حذف شدند.

جامعه آماری و حجم نمونه

جامعه آماری که داده‌های این تحقیق از آن استخراج شده کل اخبار بخش خبری ۲۰ شبکه خبر و کل اخبار بخش خبری ۳۰:۲۰ شبکه دوم سیما از ابتدای اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۴ تا پایان

اردیبهشت‌ماه سال ۱۳۹۵ است که حدود ۹۰۰۰ خبر را شامل می‌شود. از این جامعه آماری نمونه‌ای به روش غیرتصادفی هدفمند به شرح ذیل انتخاب شد.

در این تحقیق اخبار به لحاظ موضوعی به ده عنوان: ۱. اخبار سیاسی ۲. اخبار اقتصادی ۳. اخبار نظامی ۴. اخبار اجتماعی ۵. اخبار فرهنگی ۶. حوادث ۷. علوم، فناوری و پزشکی ۸. حقوقی و قضایی ۹. دینی ۱۰. اخبار ورزشی تقسیم می‌شوند که از هر موضوع خبری یک خبر داخلی و یک خبر خارجی که در بازه‌ی زمانی مورد نظر، توسط این دو بخش خبری پوشش داده شده، به روش غیرتصادفی هدفمند جهت بررسی انتخاب شد که ۲۱۶ خبر معادل ۵ ساعت و ۵۵ دقیقه را شامل شد. از این نمونه ۱۲۹ خبر معادل ۳ ساعت و ۴۷ دقیقه مربوط به بخش خبری ۲۰:۳۰ از شبکه دو سیما و ۸۷ خبر معادل ۲ ساعت و ۸ دقیقه مربوط به بخش خبری ۲۰ از شبکه خبر سیما است.

جدول شماره ۲- عناوین خبری مورد بررسی از ابتدای اردیبهشت ۹۴ تا پایان اردیبهشت ۹۵

ردیف	موضوع	عنوان خبر	
		داخلی	خارجی
۱	سیاسی	دستبرد آمریکا به اموال ایران	اختلاف سیاسی بین ترکیه و سوریه پس از انهدام جنگنده اف ۱۶ روسیه توسط ترکیه
۲	اقتصادی	تغییر در سود تسهیلات بانکی	افشاگری اقتصادی پاناماگیت
۳	نظامی	بازداشت ملوان و سربازان آمریکایی در روشگاه ایران	انفجار و حملات تروریستی در بروکسل
۴	اجتماعی	خطای فیتله‌ای‌ها	اعتراض کشاورزان فرانسوی به کاهش قیمت محصولات کشاورزی
۵	فرهنگی	سی و چهارمین جشنواره فیلم فجر	فستیوال اسکار ۲۰۱۶
۶	حوادث	سیل در ایلام	زلزله ۷/۷ ریشتری در هند و مراکش
۷	علوم، فناوری و پزشکی	شیوع آنفولانزای اچ ام وان در کشور	-
۸	حقوقی و قضایی	پرونده فساد مالی بابک زنجانی	دادگاه جیسون رضائیان
۹	دینی	واکنش شیعیان ایرانی به اعدام شیخ نمر	کشتار شیعیان نیجریه
۱۰	ورزشی	اشتباه هواداران تیم تراکتور در قهرمانی لیگ	اخراج بلاتر مدیر ارشد فیفا

ابزار گردآوری داده‌ها و استخراج میزان رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای در این تحقیق کدهای اخلاقی، از مجموع ۳۰ کشور شامل کشورهای از شش منطقه آسیا، آفریقا، اروپا، امریکای شمالی، اقیانوسیه و امریکای جنوبی و با زمینه‌های مختلف سیاسی و حکومتی و دینی است که از طریق استخراج وجوه مشترک مورد تأیید همه آن‌ها انتخاب شد. (جدول شماره ۳)

جدول شماره ۳- جدول نام کشورها و سازمان‌هایی که کدهای اخلاق حرفه‌ای از آنجا استخراج شده است:

ردیف	کشور	قاره	سازمان	ردیف	کشور	قاره	سازمان
۱	آرژانتین	آمریکای جنوبی	انجمن روزنامه‌نگاران آرژانتین	۱۶	کنیا	آفریقا	انجمن خبرنگاران کنیا
۲	استرالیا	اقیانوسیه	اتحادیه روزنامه‌نگاران استرالیای غربی	۱۷	مالزی	آسیا	انجمن رسانه‌های مستقل نیجریه
۳	بلژیک	اروپا	انجمن عمومی روزنامه‌نگاران حرفه‌ای بلژیک	۱۸	مکزیک	آمریکای شمالی	انجمن ملی روزنامه‌نگاران مکزیک
۴	کانادا	آمریکای شمالی	انجمن کانادایی روزنامه‌نگاران	۱۹	نیوزلند	اقیانوسیه	اتحادیه مهندسی، چاپ و تولید نیوزلند
۵	برزیل	آمریکای جنوبی	فدراسیون ملی روزنامه‌نگاران برزیل	۲۰	نیجریه	آفریقا	انجمن‌های رسانه‌های مستقل نیجریه
۶	دانمارک	اروپا	اتحادیه روزنامه‌نگاران دانمارک	۲۱	نروژ	اروپا	انجمن مطبوعات نروژی
۷	استونی	اروپا	اتحادیه استونیایی روزنامه‌نگاران	۲۲	لهستان	اروپا	انجمن روزنامه‌نگاران لهستانی
۸	فرانسه	اروپا	اتحادیه ملی روزنامه‌نگاران فرانسوی	۲۳	روسیه	آسیا	اتحادیه روزنامه‌نگاران روسیه
۹	آلمان	اروپا	انجمن روزنامه‌نگاران آلمان	۲۴	کره جنوبی	آسیا	انجمن روزنامه‌نگاران کره
۱۰	مجارستان	اروپا	انجمن روزنامه‌نگاران مجارستان	۲۵	تونس	آفریقا	انجمن صنفی روزنامه‌نگاران تونس

ردیف	کشور	قاره	سازمان	ردیف	کشور	قاره	سازمان
۱۱	اندونزی	آسیا	انجمن روزنامه‌نگاران تلویزیونی اندونزی	۲۶	ترکیه	اوراسیا	انجمن روزنامه‌نگاران ترکیه
۱۲	اسلوونی	اروپا	انجمن و اتحادیه روزنامه‌نگاران اسلوونی	۲۷	امارات متحده	آسیا	انجمن روزنامه‌نگاران امارات متحده
۱۳	جامائیکا	آمریکای شمالی	انجمن مطبوعات جامائیکا	۲۸	اوکراین	اروپا	اتحادیه ملی روزنامه‌نگاران اوکراین
۱۴	ژاپن	آسیا	انجمن ناشران روزنامه و ویراستاران ژاپن	۲۹	آمریکا	آمریکای شمالی	انجمن روزنامه‌نگاران حرفه‌ای
۱۵	قرقیزستان	آسیا	انجمن صنفی روزنامه‌نگاران قرقیزستان	۳۰	بریتانیا	اروپا	اتحادیه ملی روزنامه‌نگاران

یافته‌های پژوهش

کلیه اخبار بر اساس دستورالعمل تدوینی کدگذاری شده و پس از ثبت داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۲ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در این بخش برخی از جداول اصلی تحلیل شده و در بخش بعد به تحلیل و بررسی نتایج خواهیم پرداخت.^۱

جدول شماره ۴- میزان رعایت «اصول بین‌الملل اخلاق حرفه‌ای» در اخبار ۲۰:۳۰ شبکه دوم سیما و ۲۰ شبکه خبر

شاخص مرکزی	میانگین	درصد	تعداد	میزان رعایت	اصول بین‌الملل اخلاق حرفه‌ای
۲	۲/۵۲۷۸	۰	۰	رعایت نشده	انصاف و بی‌طرفی
		۵۷/۹	۱۲۵	خیلی کم رعایت نشده	
		۳۱/۵	۶۸	تا حدودی رعایت شده	
		۱۰/۶	۲۳	رعایت شده	

^۱ در این بخش جداول میانگین و شاخص مرکزی یا سطح معناداری در جداول دویعدی با جداول توزیع فراوانی جهت اختصار، ادغام شده است.

شاخص مرکزی	میانگین	درصد	تعداد	میزان رعایت	اصول بین الملل اخلاق حرفه‌ای
		۱۰۰	۲۱۶	جمع	
۳	۲/۸۷۵۰	۴/۶	۱۰	رعایت نشده	به حداقل رساندن آسیب‌ها
		۱۴/۴	۳۱	خیلی کم رعایت نشده	
		۶۹/۹	۱۵۱	تا حدودی رعایت شده	
		۱۱/۱	۲۴	رعایت شده	
		۱۰۰	۲۱۶	جمع	
۲	۲/۰۰۰۰	۰	۰	رعایت نشده	استقلال
		۱۰۰	۲۱۶	خیلی کم رعایت نشده	
		۰	۰	تا حدودی رعایت شده	
		۰	۰	رعایت شده	
		۱۰۰	۲۱۶	جمع	
۲	۲/۲۶۸۵	۳/۲	۷	رعایت نشده	دقت و عینیت
		۶۷/۶	۱۴۶	خیلی کم رعایت نشده	
		۲۸/۲	۶۱	تا حدودی رعایت شده	
		۰/۹	۲	رعایت شده	
		۱۰۰	۲۱۶	جمع	

درباره میزان و چگونگی رعایت اصول بین‌المللی اخلاق حرفه‌ای روزنامه‌نگاری، طبق یافته‌های پژوهش میزان رعایت اصل استقلال با میانگین ۲ از سایر اصول کمتر بوده یعنی در هر ۲۱۶ خبر مورد بررسی، به میزان خیلی کم رعایت شده است. پس از آن اصل دقت و عینیت بوده که در ۶۷/۶ درصد از اخبار خیلی کم رعایت شده است. در این بین اصل به حداقل رساندن آسیب‌ها در ۶۹/۹ درصد از اخبار تا حدودی رعایت شده که با میانگین رعایت ۲/۸۷، به نسبت سایر اصول، بیشترین میزان رعایت را به خود اختصاص داده است. در این خصوص اصل انصاف و بی‌طرفی تنها در ۲۳ خبر معادل ۱۰/۶ درصد از اخبار، به حداقل رساندن آسیب‌ها در ۲۴ خبر معادل ۱۱/۱ درصد از اخبار، استقلال در هیچ‌کدام از خبرها و دقت و عینیت تنها در ۲ خبر معادل ۰/۹ درصد رعایت شده است.

جدول شماره ۵- رابطه بین «موضوع خبر و میزان رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای»

میزان رعایت اصول اخلاقی حرفه‌ای	۱- رعایت نشده (از ۳۰ درصد به پایین)	۲- خیلی کم رعایت شده (بین ۳۰ تا ۵۰ درصد)	۳- تا حدودی رعایت شده (بین ۵۰ تا ۷۰ درصد)	۴- رعایت شده (از ۷۰ درصد به بالا)	جمع	
					فراوانی	درصد
آماره	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
سیاسی	۰	۰	۱۰	۴/۴	۱۳	۶/۱۰
اقتصادی	۰	۰	۳	۱/۴	۵	۲/۳
نظامی	۰	۰	۱۵	۶/۶	۰	۰
اجتماعی	۰	۰	۶	۲/۸	۲	۰/۹
فرهنگی	۰	۰	۱۳	۶/۱۰	۱۴	۶/۵
حوادث	۰	۰	۰	۰	۱۱	۵/۱۱
پزشکی	۰	۰	۹	۴/۲	۰	۰
حقوقی	۰	۰	۷۸	۳۶/۱	۰	۰
مذهبی	۰	۰	۱۵	۶/۶	۱۱	۵/۱۱
ورزشی	۲	۱/۴	۱	۰/۵	۵	۲/۳
جمع	۲	۱/۴	۱۵۰	۶۹/۴	۶۱	۲۸/۲
۱/۹۳۱						
۰/۰۰۳						

بر اساس بررسی صورت گرفته، با توجه به میزان رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای در موضوعات خبری، ۱۵۰ مورد از اخبار یعنی ۶۹/۴ درصد از کل اخبار، اصول اخلاق حرفه‌ای را به میزان خیلی کم رعایت نموده‌اند که از این میزان ۳۶/۱ درصد معادل ۷۸ خبر را اخبار با موضوع حقوقی، یعنی خبر رسیدگی به پرونده فساد مالی بابک زنجانی و دادگاه جیسون رضاییان به خود اختصاص داده‌اند. این بدان معناست که دروازه‌بانان خبر در این دو بخش خبری اصول اخلاق حرفه‌ای را در اخبار با موضوع حقوقی در نظر نگرفته یا به میزان خیلی کم در نظر گرفته‌اند. بر همین اساس و با توجه به موضوعات مورد بررسی، اصول اخلاق حرفه‌ای روزنامه‌نگاری تنها در اخبار با موضوع ورزشی، یعنی پوشش خبری موضوع اشتباه هواداران تیم فوتبال تراکتور در قهرمانی لیگ برتر و موضوع اخراج بالاتر مقام ارشد فیفا، آن هم با فراوانی ۲ خبر معادل ۰/۹ دهم درصد رعایت شده است که نشان‌دهنده عدم اولویت اصول اخلاق حرفه‌ای از نظر دروازه‌بانان این بخش‌های خبری است. طبق نتایج آزمون دو متغیره همچنین درمی‌یابیم بین موضوع خبر و رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای با سطح معناداری ۰/۰۰۳ (بسیار کم و نزدیک به صفر) و درجه آزادی ۱ با ۹۵ درصد اطمینان و ۵ درصد خطا رابطه معناداری وجود دارد.

جدول شماره ۶- رابطه بین «نوع خبر و میزان رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای»

میزان رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای	آماره	نوع خبر		جمع
		داخلی	خارجی	
۱	رعایت نشده	۰	۳	۳
	(از ۳۰ درصد به پایین)	۰	۱/۴	۱/۴
۲	خیلی کم رعایت شده	۱۱۳	۳۷	۱۵۰
	(بین ۳۰ تا ۵۰ درصد)	۵۲/۳	۱۷/۱	۶۹/۴
۳	تا حدودی رعایت شده	۴۴	۱۷	۶۱
	(بین ۵۰ تا ۷۰ درصد)	۲۰/۴	۷/۹	۲۸/۲
۴	رعایت شده	۲	۰	۲
	(از ۷۰ درصد به بالا)	۰/۹	۰	۰/۹
جمع	فراوانی	۱۵۹	۵۷	۲۱۶
	درصد	۷۳/۶	۲۶/۴	۱۰۰
کای اسکوئر		۰/۵۲۷		
سطح معناداری		۰/۴۶۸		

بر اساس بررسی صورت گرفته همچنین، در خصوص نوع خبر باز هم بیشترین فراوانی به اخباری که اصول اخلاق حرفه‌ای در آن‌ها خیلی کم رعایت شده است اختصاص یافت که اخبار داخلی با فراوانی ۱۱۳ خبر معادل ۵۲/۳ درصد از کل اخبار و ۳۷ خبر معادل ۱۷/۱ درصد از آن را اخبار خارجی تشکیل داده‌اند. اخباری که اصول اخلاق حرفه‌ای در آن‌ها رعایت شده، از نوع اخبار داخلی، با فراوانی ۲ یعنی ۰/۹ درصد از کل اخبار بوده و اخباری که این اصول در آن‌ها رعایت نشده است مربوط به اخبار خارجی با فراوانی ۳ یعنی ۱/۴ درصد از کل اخبار است. در این بین در ۲۸/۲ درصد از کل اخبار اصول اخلاق حرفه‌ای تا حدودی رعایت شده که ۲۰/۴ درصد از آن مربوط به اخبار داخلی و ۷/۹ درصد از آن مربوط به اخبار خارجی است. با توجه به نتیجه آزمون دو متغیره و با توجه به سطح معناداری ۰/۴۶۸ درمی‌یابیم بین متغیرهای نوع خبر و میزان رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای رابطه معناداری وجود ندارد.

جدول شماره ۷- رابطه بین «بخش خبری و میزان رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای»

میزان رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای	آماره	بخش خبری		جمع
		۲۰:۳۰	۲۰	
۱ رعایت نشده (از ۳۰ درصد به پایین)	فراوانی	۰	۳	۳
	درصد	۰	۱/۴	۱/۴
۲ خیلی کم رعایت شده (بین ۳۰ تا ۵۰ درصد)	فراوانی	۱۰۳	۴۷	۱۵۰
	درصد	۴۷/۷	۲۱/۸	۶۹/۴
۳ تا حدودی رعایت شده (بین ۵۰ تا ۷۰ درصد)	فراوانی	۲۶	۳۵	۶۱
	درصد	۱۲/۰	۱۶/۲	۲۸/۲
۴ رعایت شده (از ۷۰ درصد به بالا)	فراوانی	۰	۲	۲
	درصد	۰	۰/۹	۰/۹
جمع		۱۲۹	۸۷	۲۱۶
		۵۹/۷	۴۰/۳	۱۰۰
کای اسکوئر		۱۹/۸۱۷		
سطح معناداری		۰/۰۰۰		

با توجه به نتایج این جدول و با مقایسه دو بخش خبری در میزان رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای درمی‌یابیم، بخش خبری ۲۰:۳۰ از مجموع ۵۹/۷ درصد از کل اخبار که پوشش داده است در ۴۷/۷ درصد از آن اصول اخلاق حرفه‌ای را خیلی کم رعایت نموده است و در حدود

۱۲/۰ درصد از آن تا حدودی رعایت نموده است. طبق نتایج، بخش خبری ۲۰ شبکه خبر اما عملکرد بهتری داشته، چراکه از مجموع ۴۰/۳ درصد پوشش خبری که داشته، اصول اخلاق حرفه‌ای را در ۱۶/۲ درصد، تا حدودی و در ۰/۹ درصد رعایت کرده است. ولی در ۲۱/۸ درصد خیلی کم و در ۱/۴ درصد کلاً رعایت نکرده است. طبق نتایج آزمون دو متغیره درمی‌یابیم بین شبکه خبری و رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای با سطح معناداری ۰/۰۰۰ و درجه آزادی ۳ با ۹۹ درصد اطمینان و ۵ درصد خطا رابطه معناداری وجود دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

میزان و چگونگی رعایت شاخص‌های اصل انصاف و بی‌طرفی

درباره میزان و چگونگی رعایت اصل انصاف و بی‌طرفی در اخبار نمونه، شاخص انعکاس نظرات همه طرفین اختلاف با میانگین ۲/۰۱ کمترین میزان رعایت را به خود اختصاص داده است. این شاخص در ۴۲/۵ درصد از اخبار اصلاً رعایت نشده است. پس از آن شاخص پرهیز از پیش‌داوری با میانگین ۲/۰۳ کمترین میزان رعایت را به خود اختصاص داده است. در مقابل شاخص رعایت موازن حقوق بشری با میانگین ۳، بیشترین میزان رعایت و بعد از آن شاخص عدم استفاده از عبارات تحقیر و توهین‌آمیز با میانگین ۲/۹ بیشترین میزان رعایت را به خود اختصاص داده‌اند. شاخص موازن حقوق بشری در ۷۶/۸ درصد معادل ۱۲۹ خبر از کل اخبار تا حدودی رعایت شده است و استفاده از عبارات تحقیر و توهین‌آمیز در ۴۱/۱ درصد یعنی ۸۳ خبر تا حدودی رعایت شده است.

با توجه به میزان رعایت شاخص‌های اصل انصاف و بی‌طرفی به ترتیب بالاترین میزان رعایت به کمترین میزان درمی‌یابیم، توجه و اهتمام دروازه‌بانان خبری در بخش‌های خبری مورد بررسی، بیشتر روی حفظ موازن متمرکز بوده و توجه کمتری به شاخص‌های با موضوع سوگیری، تفسیر بی‌طرفانه و پیش‌داوری داشته‌اند که می‌توان نتیجه گرفت پوشش اخبار این دو بخش خبری تا حدودی دور از انصاف و بی‌طرفی و با سوگیری همراه بوده است.

میزان و چگونگی رعایت شاخص‌های اصل به حداقل رساندن آسیب‌ها

درباره میزان و چگونگی رعایت اصل به حداقل رساندن آسیب‌ها، شاخص عدم کاربرد واژه محکوم برای متهم قبل از محاکمه با میانگین ۳/۵ بیشتر و رعایت حقوق افراد با میانگین ۱/۸۱ کمتر از

سایر شاخص‌ها رعایت شده‌اند. همچنین شاخص قابل‌شناسایی بودن خبرنگار و شاخص حفظ اسرار منبع پس از شاخص‌های ذکر شده با میانگین $3/28$ و $2/59$ به ترتیب بیشتر و کمتر از سایر شاخص‌ها رعایت شده‌اند. به‌طور کلی میانگین رعایت شاخص‌های اصل به حداقل رساندن آسیب‌ها در مقایسه با سایر شاخص‌های اصول اخلاق حرفه‌ای در وضعیت نسبتاً بهتری قرار دارد. اما با نگاه جزئی به میزان رعایت شاخص‌های این اصل می‌توان دریافت که دروازه‌بانان خبری این دو بخش خبری، به رعایت شاخص‌هایی که قانون و موازین شغلی ایجاب می‌کند تمرکز بیشتری داشته و به شاخص‌هایی از قبیل دقت در افشای نام افراد و حفظ اسرار منبع یا رعایت حقوق افراد توجه کمتری داشته‌اند.

میزان و چگونگی رعایت اصل استقلال

درباره میزان و چگونگی رعایت اصل استقلال، شاخص به دست آوردن اطلاعات از روش‌های قانونی با میانگین $3/68$ بالاترین میزان رعایت و دو شاخص دیگر با عناوین آزادی و استقلال با میانگین‌های ۲ کمتر رعایت شده‌اند. شاخص به دست آوردن اطلاعات از روش‌های قانونی در $31/5$ درصد معادل ۸ خبر تا حدودی رعایت شده و در $68/5$ درصد از اخبار یعنی ۱۴۸ خبر رعایت شده است.

درباره اصل استقلال که در مقایسه با سایر اصول اخلاق حرفه‌ای کمتر رعایت شده باید گفت به دلیل اینکه رسانه ملی کشور ایران، یک رسانه وابسته به حاکمیت بوده و حق پخش در انحصار این بخش است و طبق قانون کشور این حق به بخش خصوصی واگذار نمی‌شود، در کل رعایت این اصل از اصول اخلاق حرفه‌ای توسط اخبار سیما، از منظر بین‌المللی زیر سؤال رفته و با نقد جدی مواجه است. به همین صورت دروازه‌بانان خبری این دو بخش، در رعایت اصل آزادی و عدم وابستگی به قدرت و استقلال روزنامه‌نگار در پایین‌ترین سطح از میزان رعایت و توجه به این شاخص‌ها قرار دارند.

میزان و چگونگی رعایت اصل دقت و عینیت

درباره میزان و چگونگی رعایت اصل دقت و عینیت در اخبار نمونه، $67/6$ درصد از اخبار یعنی ۱۴۶ خبر از ۲۱۶ خبر، اصل دقت و عینیت را به میزان کم یعنی ۳۰ تا ۵۰ درصد رعایت نموده و $28/2$ درصد معادل ۶۱ خبر اصل دقت و عینیت را تا حدودی یعنی بین ۵۰ تا ۷۰ درصد رعایت نموده‌اند. اصل دقت و عینیت در $3/2$ درصد معادل ۷ خبر رعایت نشده و در مقابل در $0/9$ درصد

از اخبار یعنی ۲ خبر کاملاً رعایت شده است. با توجه به نتایج تحقیق دریافتیم شاخص سنجش حقایق در اصل دقت و عینیت، با میانگین $2/95$ بیشتر از سایر شاخص‌ها رعایت شده است و پس از آن تمایز بین گزارش و نظر با میانگین $2/94$ بیشتر از سایر شاخص‌ها رعایت شده است. در مقابل شاخص بررسی تمام ابعاد موضوع با میانگین $1/2$ پایین‌ترین میزان رعایت و پس از آن شاخص سانسور با میانگین $1/7$ کمترین میزان رعایت را به خود اختصاص داده‌اند.

با توجه به میزان رعایت شاخص‌های اصل دقت و عینیت به ترتیب بیشترین میزان رعایت به کمترین میزان می‌توان نتیجه گرفت، دروازه‌بانان این دو بخش خبری توجه و تمرکز بیشتری به بحث دقت درباره صحت اخبار و مسئولیت‌های ناشی از انتشار داشته‌اند تا جایی که توجه و تمرکز بر این شاخص‌ها آن‌ها را از رعایت سایر شاخص‌های حرفه‌ای گری همچون توجه به نیاز مخاطبان و پوشش تمام ابعاد موضوع بازداشته است. چنانچه می‌بینیم میانگین رعایت شاخص‌هایی همچون رعایت نیاز مخاطبان، پرهیز از سانسور و تحریف و بررسی تمام ابعاد موضوع و پیگیری آن بسیار پایین بوده است به‌طوری‌که شاخص پرهیز از تحریف و شاخص سانسور به ترتیب در $41/2$ و $48/1$ درصد از اخبار اصلاً رعایت نشده است یا شاخص بررسی تمام ابعاد موضوع در $79/2$ درصد از اخبار اصلاً رعایت نشده است که در مقایسه با کل شاخص‌های اصول اخلاق حرفه‌ای، پس از شاخص استقلال و آزادی از همه کمتر رعایت شده‌اند.

میزان و چگونگی رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای

طبق نتایج این پژوهش از میان ۲۱۶ خبر مورد بررسی، در $69/4$ درصد معادل ۱۵۰ خبر اصول بین‌الملل اخلاق حرفه‌ای به میزان کم یعنی بین ۳۰ تا ۵۰ درصد رعایت شده است و در $28/2$ درصد معادل ۶۱ خبر تا حدودی یعنی بین ۵۰ تا ۷۰ درصد رعایت شده است. در این بین در $1/4$ درصد از اخبار، اصول بین‌الملل اخلاق حرفه‌ای اصلاً رعایت نشده است و در $0/9$ درصد از اخبار کاملاً رعایت شده است. اصل به حداقل رساندن آسیب‌ها در ۱۵۱ مورد از اخبار یعنی $69/9$ درصد تا حدودی (بین ۵۰ تا ۷۰ درصد) رعایت شده و در $11/1$ درصد از اخبار یعنی ۲۴ خبر نیز رعایت شده است که به نسبت سایر اصول اخلاق حرفه‌ای بیشتر رعایت شده است. اصل استقلال در هر ۲۱۶ خبر مورد بررسی یعنی ۱۰۰ درصد اخبار خیلی کم (بین ۳۰ تا ۵۰ درصد) رعایت شده است. اصل دقت و عینیت همچنین در $67/6$ درصد اخبار یعنی ۱۴۶ خبر خیلی کم رعایت شده است. این اصل در $28/2$ درصد از اخبار یعنی ۶۱ خبر تا حدودی رعایت شده است. انصاف و

بی‌طرفی نیز در ۵۷/۹ درصد از اخبار یعنی ۱۲۵ مورد خیلی کم رعایت شده و در ۳۱/۵ درصد یعنی ۵۱ خبر تا حدودی رعایت شده و در ۱۰/۶ خبر معادل ۲۳ خبر رعایت شده است.

همچنین اصل به حداقل رساندن آسیب‌ها با میانگین ۲/۸۷ و شاخص مرکزی ۳ (تا حدودی رعایت شده) بالاترین و اصل استقلال با میانگین ۲ و شاخص مرکزی ۲ (خیلی کم رعایت شده) پایین‌ترین میزان رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای را به خود اختصاص داده‌اند. اصل انصاف و بی‌طرفی با میانگین ۲/۵۲ و اصل دقت و عینیت با میانگین ۲/۲۶ به ترتیب در رتبه دوم و سوم رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای قرار دارند.

رابطه بین میزان رعایت «اصول اخلاق حرفه‌ای» با «موضوع خبر»

با توجه به نتایج آزمون‌ها درباره وجود یا عدم وجود رابطه بین موضوعات خبری و رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای می‌توان گفت، بین موضوع خبر و میزان رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای رابطه معناداری وجود دارد.

در این خصوص میزان رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای و موضوعات مورد بررسی بدان گونه است که بیشترین سهم، به میزان ۱۵۰ مورد یعنی ۶۹/۴ درصد از کل اخبار، به مقوله خیلی کم رعایت شده اختصاص می‌یابد که در این مرتبه، اخبار حقوقی یعنی خبر رسیدگی به پرونده فساد مالی بابک زنجانی و دادگاه جیسون رضاییان، با ۳۶/۱ درصد بیشترین فراوانی را نسبت به سایر موضوعات به خود اختصاص داده است. بر همین اساس کمترین میزان مربوط به اخباری است که اصول اخلاق حرفه‌ای را رعایت کرده‌اند که فراوانی ۲ و ۰/۹ درصد از کل اخبار است و آن‌ها به موضوع اخبار ورزشی یعنی موضوع اشتباه هواداران تیم فوتبال تراکتور در قهرمانی لیگ و اخراج بالاتر مقام ارشد فیفا اختصاص دارد.

در این بررسی هر ۱۵ خبر نظامی یعنی ۶/۹ درصد از کل اخبار، با موضوع بازداشت ملوانان آمریکایی در ایران و انفجار و حملات تروریستی در بروکسل، اصول اخلاق حرفه‌ای را به میزان خیلی کم رعایت کرده‌اند. اخبار فناوری و پزشکی با موضوع شیوع ویروس آنفولانزای اچ ام وان در ایران با فراوانی ۹ و ۴/۲ درصد، مانند اخبار نظامی و اخبار حقوقی در این مرتبه یعنی خیلی کم رعایت شده قرار دارند.

نتایج بررسی رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای در موضوعات مختلف خبری نشان می‌دهد، دروازه-بانان این دو بخش خبری در خصوص موضوعات جدی و حساس‌تر همچون موضوعات سیاسی،

نظامی، حقوقی، مذهبی و پزشکی (شیوع بیماری به نوعی بحران محسوب می شود) بیشتر تابع عوامل برون رسانه ای و درون رسانه ای می باشند و در این موضوعات اصول اخلاق حرفه ای را کمتر رعایت کرده اند. بر همین اساس میزان رعایت اخلاق حرفه ای در موضوعات ورزشی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و حوادث به نسبت وضعیت بهتری دارد.

رابطه بین میزان رعایت «اصول اخلاق حرفه ای» با «نوع خبر»

با توجه به نتایج آزمون ها وجود رابطه میان رعایت اصول اخلاق حرفه ای و داخلی یا خارجی بودن اخبار رابطه معناداری وجود ندارد.

نتایج بررسی میزان رعایت اخلاق حرفه ای در میان اخبار داخلی و خارجی نشان داد، بیشترین فراوانی، معادل ۱۵۰ خبر یعنی ۶۹/۴ درصد از اخبار، اصول اخلاق حرفه ای را خیلی کم رعایت کرده اند که از این میزان ۱۷/۱ درصد یعنی ۳۷ خبر به موضوعات خارجی و ۵۲/۳ درصد معادل ۱۱۳ خبر به موضوعات داخلی اختصاص دارد. همچنین کمترین فراوانی به اخباری که اصول اخلاق حرفه ای را رعایت کرده اند، با فراوانی ۲ معادل ۰/۹ درصد از کل اخبار اختصاص دارد که آن هم اخبار داخلی را شامل شده است.

رابطه بین میزان رعایت «اصول اخلاق حرفه ای» با «بخش خبری»

می توان گفت بین شبکه خبری و رعایت اصول اخلاق حرفه ای تفاوت معناداری وجود دارد. بدین نحو که بیشترین سهم مربوط به اخباری است که اصول اخلاق حرفه ای به میزان خیلی کم در آن ها رعایت شده، با ۱۵۰ مورد یعنی ۶۹/۴ درصد از کل اخبار که اخبار ۲۰:۳۰ فراوانی ۱۰۳ خبر یعنی ۴۷/۷ درصد از کل اخبار و بخش خبری ۲۰ شبکه خبر ۴۷ خبر یعنی ۲۱/۸ درصد از اخبار را به خود اختصاص داده اند. در مرتبه بعدی مقوله تا حدودی رعایت شده با فراوانی ۶۱ معادل ۲۸/۲ درصد از کل اخبار قرار دارد که ۱۲ درصد از آن به بخش خبری ۲۰:۳۰ از شبکه ۲ و ۱۶/۲ درصد از آن به بخش خبری ۲۰ شبکه خبر اختصاص می یابد. بر همین اساس کمترین میزان مربوط به اخباری است که اصول اخلاق حرفه ای را رعایت کرده اند با ۰/۹ درصد که آن ها به بخش خبری ۲۰ از شبکه خبر اختصاص دارد.

نتایج بررسی نشان می دهد با بالا رفتن میزان رعایت اصول اخلاق حرفه ای تعداد اخبار پوشش داده شده توسط بخش خبری ۲۰:۳۰ کاهش یافته است. یعنی دروازه بانان خبری ۲۰:۳۰ در پوشش اخبار، اصول اخلاق حرفه ای را خیلی کم رعایت کرده اند. بخش خبری ۲۰ شبکه خبر

نیز با اینکه در بخش عمده‌ای از اخبار خود یعنی $21/8$ درصد از اخبار اصول اخلاقی را به میزان خیلی کم رعایت کرده، ولی در $16/2$ درصد از اخبار تا حدودی و در $0/9$ درصد از اخبار رعایت کرده است که نشان می‌دهد دروازه‌بانان این بخش خبری نسبت به بخش خبری $20:30$ ، توجه بیشتری به رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای داشته‌اند.

در خصوص تفاوت‌های این دو بخش خبری در رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای، میزان رعایت هر یک از اصول اخلاق حرفه‌ای نیز بررسی شد که طبق نتایج، در رعایت اصل انصاف و بی‌طرفی بیشترین سهم مربوط به اخباری بود که اصل انصاف و بی‌طرفی را به میزان خیلی کم رعایت کرده بودند که از این میزان، بخش خبری $20:30$ در 88 خبر، یعنی $40/7$ درصد از کل اخبار اصل انصاف و بی‌طرفی را خیلی کم رعایت کرده است و بخش خبری 20 شبکه خبر، سهم کمتری در این بخش نسبت به $20:30$ داشته است یعنی 37 خبر معادل $17/1$ درصد از کل اخبار. با بالا رفتن میزان رعایت، سهم بخش خبری $20:30$ کاهش یافته، به‌طوری‌که درباره اخباری که اصل انصاف و بی‌طرفی را تا حدودی رعایت کرده‌اند، بخش خبری $20:30$ به میزان $14/4$ درصد از کل اخبار و بخش خبری 20 شبکه خبر به میزان $17/1$ درصد از کل اخبار و در اخباری که اصل انصاف و بی‌طرفی را رعایت کردند، بخش خبری $20:30$ به میزان $4/6$ درصد و بخش خبری 20 به میزان $6/0$ درصد از اخبار را به خود اختصاص داده‌اند. یعنی رعایت اصل انصاف و بی‌طرفی توسط دروازه‌بانان بخش خبری 20 شبکه خبر به نسبت به بخش خبری $20:30$ بیشتر بوده است.

در خصوص رعایت اصل به حداقل رساندن آسیب‌ها با توجه به نتایج بررسی مشخص شد، از میان اخباری که این اصل را تا حدودی رعایت کرده‌اند، تعداد 82 خبر یعنی $38/0$ درصد از اخبار به بخش خبری $20:30$ و 69 خبر معادل $31/9$ درصد از اخبار به بخش خبری 20 شبکه خبر اختصاص یافته است. همچنین در اخباری که اصل به حداقل رساندن آسیب‌ها در آن خیلی کم رعایت شده بود، بخش خبری $20:30$ $13/0$ درصد و بخش خبری 20 شبکه خبر $1/4$ درصد سهم داشته‌اند. با توجه به نتایج درمی‌یابیم با بالاتر رفتن میزان رعایت، سهم بخش خبری $20:30$ به نسبت به بخش خبری 20 افزایش می‌یابد به‌طوری‌که در اخباری که اصل به حداقل رساندن آسیب‌ها در آن رعایت شده، بخش خبری $20:30$ $8/8$ درصد و بخش خبری 20 $2/3$ درصد سهم داشته‌اند. در نتیجه در بحث رعایت اصل به حداقل رساندن آسیب‌ها، بخش خبری $20:30$ به نسبت به بخش خبری 20 موفق‌تر عمل نموده است.

در بحث رعایت اصل استقلال می‌توان گفت این دو بخش خبری باهم تفاوتی ندارند و تمامی اخبار نمونه‌ی پوشش داده شده در این دو بخش خبری، اصل به حداقل رساندن آسیب‌ها را میزان خیلی کم رعایت نموده‌اند.

درباره میزان رعایت اصل دقت و عینیت توسط این دو بخش خبری دریافتیم، اخباری که اصل دقت و عینیت را به میزان خیلی کم رعایت کرده‌اند بیشترین سهم را به خود اختصاص داده‌اند که از این میزان، سهم بخش خبری ۲۰:۳۰ تعداد ۹۶ خبر معادل ۴۴/۴ درصد از کل اخبار و بخش خبری ۲۰ شبکه خبر تعداد ۵۰ خبر معادل ۲۳/۱ درصد بوده است. اخباری که اصل دقت و عینیت را تا حدودی رعایت کرده‌اند در بخش خبری ۲۰:۳۰ به میزان ۱۴/۸ درصد و در بخش خبری ۲۰ شبکه خبر ۱۳/۴ درصد بوده است و اخباری که این اصل را رعایت کرده‌اند، سهم کمی تنها به میزان ۰/۹ دهم درصد از اخبار بخش خبری ۲۰ شبکه خبر را شامل می‌شود. با توجه به این نتایج می‌توان گفت هر دو شبکه خبری در رعایت اصل دقت و عینیت تقریباً هم-سطح عمل کرده‌اند.

پیشنهادهای تحقیق

- با توجه به نتایج حاصل از پردازش کمی شاخص‌ها، موارد ذیل پیشنهاد می‌شود:
- رعایت اصول بین‌الملل اخلاق حرفه‌ای روزنامه‌نگاری در اخبار مورد بررسی با اسناد بین‌المللی تطابق ندارد و لذا انتظار می‌رود تولیدکنندگان اخبار در این حوزه پابندی بیشتری به منابع بین‌المللی داشته باشند و رعایت اصول بین‌الملل اخلاق حرفه‌ای روزنامه‌نگاری جزو اولویت‌های پوشش خبری رسانه ملی قرار گیرد.
 - رعایت اصل استقلال بخصوص شاخص آزادی روزنامه‌نگار و اطلاعات همچنین شاخص استقلال و عدم وابستگی به هیچ قدرتی، نیازمند توجه ویژه است که لازمه آن عدم وابستگی رسانه‌ها به کانون‌ها و مراکز قدرت است. با توجه به اهمیت اصل جریان آزاد اطلاعات و رسالت دست‌اندرکاران خبر در این امر، انتظار می‌رود گام‌هایی جهت بهبود و انعطاف قوانین در این زمینه بردارند.
 - نتایج حاصل از پژوهش حاکی از توجه اندک اخبار به اصل دقت و عینیت بخصوص شاخص رعایت نیاز مخاطب، عدم دست‌کاری در عکس و فیلم، معرفی منبع، پرهیز از تحریف، پرهیز از سانسور و بررسی تمام ابعاد و مواضع است که نیاز به توجه و اهتمام جدی دست‌اندرکاران

خبر در این دو بخش خبری دارند. با وجود فضای رقابتی موجود بین رسانه‌های خبری، در صورت عدم توجه به این شاخص‌ها رسانه ملی نمی‌تواند پاسخگوی نیازهای خبری مخاطبان باشد، لذا شایسته است این اصول بیش از پیش مورد توجه و تدقیق قرار گیرد.

- در مورد رعایت اصل انصاف و بی‌طرفی نیز نتایج حاصل از پژوهش حاکی از پایین بودن شاخص‌های نظرات تمام طرفین اختلاف، پرهیز از پیش‌داوری، تفسیر صادقانه و بی‌طرفانه و توجه به حق پاسخگویی است. رسانه بی‌طرف یا القای بی‌طرفی از سوی رسانه‌های خبری باعث جذب مخاطب شده لذا دست‌اندرکاران خبر نیازمند تلاش مضاعف برای رعایت این اصول هستند.

- با توجه به نتایج تحقیق به نظر می‌رسد ضعف بخش خبری ۲۰:۳۰ از شبکه دوم سیما، بیشتر در رعایت شاخص‌های اصل انصاف و بی‌طرفی و ضعف بخش خبری ۲۰ شبکه خبر، بیشتر در رعایت شاخص‌های اصل به حداقل رساندن آسیب‌هاست. یعنی بخش خبری ۲۰:۳۰ در پوشش اخبار سوگیرانه عمل نموده و بخش خبری ۲۰ به اصول اخلاق حرفه‌ای مربوط به مسئولیت اجتماعی و به حداقل رساندن آسیب‌های احتمالی خبررسانی، اهمیت کافی نداده است. ضمن اینکه هر دو شبکه در رعایت شاخص‌های اصل استقلال و اصل دقت و عینیت نیز ضعیف عمل نموده‌اند. لذا شناسایی بخش‌ها یا عواملی که باعث این خلأ شده و سعی در برطرف نمودن آن‌ها، می‌بایست در دستور کار دست‌اندرکاران و دروازه‌بانان خبری این دو بخش خبری قرار گیرد.

- همان‌گونه که در تحلیل نتایج، میزان رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای در موضوعات مختلف خبری بحث شد، موضوعاتی که در این دو بخش خبری، بیشتر نیازمند توجه می‌باشند، موضوعات جدی‌تر و حساس‌تر همچون موضوعات سیاسی، نظامی، حقوقی، مذهبی و پزشکی می‌باشند که در آن‌ها اصول اخلاق حرفه‌ای کمتر رعایت شده و درعین حال در موضوعات ورزشی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و حوادث به نسبت وضعیت بهتری دارد.

انتظار می‌رود عوامل این دو شبکه خبری بین سیاست‌های رسانه در قبال پوشش اخبار مهم و حساس و اهمیت رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای، توازن ایجاد کرده و به این مهم توجه داشته باشند که در حال در فضای اینترنت و سایت‌ها و شبکه‌های خبری مختلف، تقریباً هیچ خبر یا شایعه‌ای اعم از صحیح یا نادرست مخفی نمی‌ماند و بسیاری از اخباری که پیش‌تر جزو اخبار محرمانه محسوب می‌شد اکنون در فضای مجازی در اختیار همگان قرار می‌گیرد و همچنین اخباری که

امکان انتشار آن‌ها به هر دلیل اعم از حساسیت‌های سیاسی، امنیتی، نظامی و... در فضای رسانه ملی نیست، در فضای مجازی و یا از طریق شبکه‌های خبری خارجی به سهولت امکان پخش دارند. لذا انتظار می‌رود اهمیت به جریان آزاد اطلاعات، به حق و نیاز مردم و مخاطبان به دانستن حقایق و توجه به رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای در تمام موضوعات خبری و همچنین بررسی و انعکاس تمام ابعاد یک خبر و موضوع، در دستور کار این دو بخش خبری قرار گیرد.

منابع

- مرکز اطلاعات سازمان ملل متحد در ایران <http://www.unic-ir.org>
- نصراللهی، اکبر، راهنمای پوشش خبری در رسانه‌ها، ۱۳۹۳، چاپ اول، تهران، انتشارات خبرگزاری فارس.
- Association and the Union of Journalists in Slovenia <http://sindikar-novinarjev.si/novinarski-kodeks/>
- United Nations Information Center in Iran: <http://www.unic-ir.org> (In Persian)
- Nasrollahi, Akbar. (2014). *Guide to News Coverage in Media* (1st Edition). Tehran: Fars News Agency Publications. (In Persian)
- Association of Hungarian Journalists Magyar <https://muosz.hu/>
- Association of Journalists of Kyrgyzstan <http://jash.journalist.kg/kodeks/>
- Association of Tunisian Journalists <http://snjt.org/>
- Danish Union of Journalists <http://journalistforbundet.dk/> / <https://goo.gl/hu9E48>
- Deutscher Journalisten-Verband <https://www.djv.de/startseite.html> / http://ethicnet.uta.fi/germany/german_press_code
- Estonian Union of Journalists <http://eal.ee/> / <https://goo.gl/VWWGQJ>
- General Association of Professional Journalists of Belgium <http://www.ajp.be/codes-de-deontologie/> / <https://goo.gl/THsr4P>
- Indonesian Television Journalists Association <http://www.ijti.org/download/kodeetikiijti.pdf>
- International Federation of Journalists <http://www.ifj.org/issues/ethics/>
- Media Independent Practitioners Associations of Nigeria http://www.presscouncil.gov.ng/?page_id=281
- Media Independent Practitioners Associations of Nigeria <http://www.nujm.org/nuj/downloads.php>
- National Association of Hispanic Journalists (NAHJ) <http://nahj.org/?s=+JOURNALISTIC+ETHICS>
- National Federation of Brazilian Journalists <https://goo.gl/X34XAo>
- National Union of French Journalists <https://journalistesfo.fr/principes-professionnels/>
- National Union of Journalists <https://www.nuj.org.uk/about/nuj-code/>
- National Union of Journalists in the Ukraine <http://nsju.org/page/۱۹۶>

New Zealand Amalgamated Engineering, Printing & Manufacturing Union

<http://www.epmu.org.nz/journalist-code-of-ethics/>

Norwegian Press Association <http://presse.no/Saker/CODE-OF-ETHICS-OF-THE-NORWEGIAN-PRESS>

Polish Journalists Association <http://www.sdp.pl/>

Press Association of Jamaica <http://pressassociationjamaica.org/>

<http://www.mediaassociationja.com/>

Russian Union of Journalists <http://www.ruj.ru/>

Society of Professional Journalists <http://www.spj.org/ethicscode.asp>

The Argentine Journalist Forum <https://goo.gl/D4GuJN>

The Canadian Association of Journalists <http://www.caj.ca/ethics-guidelines/>

The Japan Newspaper Publishers and Editors Association

<http://www.pressnet.or.jp/english/about/canon/>

The Journalists Association of Korea <http://www.journalist.or.kr/>

The Kenya Correspondents Association KCA <http://www.kca.or.ke/>

The United Nations Educational, Scientific and Cultural

<https://goo.gl/CNFHBT> ,<http://www.unesco.org>

Turkish Journalists Association <https://goo.gl/ziScSP>

UAE Journalists Association <http://gulfnews.com/journalism-ethics-۱,۴۴۶۰۵۶>

Western Australia Journalist's Alliance <http://www.waja.org.au/> / <https://goo.gl/qN8JUD>

فصلنامه انجمن ایرانی
مطالعات فرهنگی و ارتباطات

۳۱۹

کاربرد اصول بین‌المللی
اخلاقی حرفه‌ای
روزنامه‌نگاری در ...

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی